

ૐ ગુજરાત આનામાળા સારીઝ ૪ થી. ૐ

કન્યાવિક્રય જે કરે ધન લઈ ધિક્કાર તેને ધરો,
કિર્તિના કાદિ લોભથી કુલ્લ જુણ, તે પાપિ પૂરો છરો;
કિર્તિ દ્રવ્ય તણો કશો જગતમાં જે સ્વાર્થ સાધે નહિ,
વિકરીના સુખને વિચારશે તે પૂન્યશાળી સહી.

❀ કન્યા-વિક્રય. ❀

પ્રયોજક અને પ્રકાશક,
ગો. અ. બાલાલ છગનલાલ.
શીકા, (સ્ટેટ ઇડર-મહિકાંઠા.)

સંસારદશક, વિનોદિની, કમ્પ્લીની, રાણી દુર્ગાદેવી, સવિતા,
સુશીલા, વિગેરેના કર્તા અને ફટલાક માસોકાના લેખક.

વિક્રમાર્જ્જવ વૈદ્ય. પ્રત ૧૦૦૦. પ્રિસ્ટાપ્દ ૧૯૧૯.
(સર્વ હક સ્વાધીન)

કીંમત } ગ્રાહકો માટે એક આનો
છટક નકલ દોઢ આનો.

૭૮૬

વિનંતિ પત્ર.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

ગુજરાતી વિદ્યાપીઠ-સંગ્રહ

ગ્રાહકોને સાચી વાત જણાવવી એમાં કોઈ વાતનો અતિબંધ નથી. આ આનામાળા સીરીઝમાં મુખ્ય એ ઉદ્દેશો સમાયલા છે. એક તો લેખકનું નિર્વાહ સાધન, બીજું જનસમાજના વર્તનમાં કંઈક સદ્ભાવ ઉત્પન્ન કરવો.

સુઘ વાંચકો, હું લેખક તદ્દન બહેરા છું તે આપ સર્વને વિદિત છે તેમજ ગુર્જર ભૂમિપર બહેરા લેખકોનો મુખ્ય આધાર ઉદાર ગૃહસ્થો અને ઉત્સાહી ગ્રાહક બંધુઓ ઉપરજ છે, મારા જેવા બહેરા લેખકને અન્ય ગ્રાહકો વધારી આપવા મદદ કરવી તે આપ સુઘની ફરજ જ છે.

વિ. વાંચન અને તે કેવું હોવું જોઈએ એ દરેક બંધુઓનું અગ્રાત્ નહિ હોય, છતાં આ આનામાળા સીરીઝો સારા લેખો ઉપરથી અનુવાદ કરી, જાતે લખી, છપાવી અને જાતેજ વેચું છું તેમજ આ વાર્તાઓ કેટલાંક પુસ્તકોનાં વાંચનની યાદગીરીમાંથી લખવામાં આવી છે, તો તેના મૂળ લેખકોનો આભાર માનું છું.

દરેક વાંચક બંધુઓએ અન્ય ગ્રાહકો વધારી આપવા કૃપા કરવી. મારા બહેરા ગયા બાદ મારા દિતચિંતકો તરફથી જે પ્રેમ-શ્રદ્ધાસા દર્શિવત છે તે સદાને પાળે ચાહુ છું. સુઘ બંધુઓ આપ ગ્રાહક થઈ અન્ય ગ્રાહકો વધારી આપવા મહેરબાની કરશો.

વસંત પંચમા.
વડાગામ (મહિકાંડા)

}

આપનો રનેહાધીન,
ગાર અખાલાલ જગનલાલ.
શીકા (રોટ ઇડર-મહિકાંડા)

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૮-૮૩ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ કવિ. વિ. ૩૫

વિષય સે ૪૪૫: ૪૦૫ ૪૨૪૭

કન્યા વિક્રય.

પૈસો મારો પરમેશ્વર ને બાઈડો મારો ગુરુ,
હૈયાં છોકરાં શાલિગ્રામ તે કોની સેવા કરુ.



રરરર કરતુ આકાશમાંથી પુષ્પ ખર્ચુ તે મેં મ્હારી
મિને આપ્યું તેથીએ તે સુંદર અને દસ માસમાં
એને દીકરી અવતરી.

કન્યા, શુક્લપદ્મનો મંદ્રમા વધે એમ વધવા લાગી
એટલે ત્હેનું નામ કલાવતિ એવું પાડયું.

આજે હું દેવીમંદીરમાં બેઠો છું. કારણ હું દેવીનો ઉપાસક છું.
આકાશ મંડળ વાદળાંઓથી ઘેરાઈ ગયું. એજ વાદળાંના પ્રચંડ
પુદ્ગમાં, વિજળી ઝમક, ઝમક, થવા લાગી, મારૂ કદમ ધમકવા
ભાગ્યું હું ક્યાં છું એ ભાન રહ્યું નહિ. કલાવતિનાં લગ્ન ક્યાં કરવાં
એ સંબંધી મ્હારું મન વ્યતિવ્યસ્ત છે. જે વધારે રૂપિયા આપે,
તેને હું મારી દીકરી પરણાવીશ એમ નિશ્ચય કર્યો.

હું ચંદીપાઠ કરતો હતો, પણ હજુ પવને ત્હેના કંટલાં પાનાં
કંટલારી નાખ્યાં ગ્રીષ્મ રૂતુની સખત ગરમી અને કંટલાક ખરા
ખોટા વિચારોના પરિશ્રમથી મારી આંખો ખીંચાઈ ગઈ, આ તે
સ્વપ્ન છે કે હું જાગુ છું એમ ભાન થયું. વળી આંખો બંધ થઈ,
એટલામાંજ મ્હારી આગળ એક દિવ્ય મૂર્તિ આવી ઉભી રહી. એ
સુંદરી છે, તેનું વય ૧૮-૨૦ વરસનું છે, રૂપ અબોધિક છે, સૃષ્ટિ

સૌદર્ભતા બધી એમાંજ ભરેલી છે, મેં પૂછ્યું—તહમો કાણ છે ?

હું ભાગ્યદેવી છું. ધર્મદાસ ! જો ત્હારી મરજી હોય તો હું ત્હારા જૂઠામાં પ્રવેશ કરું. મેં કહ્યું—તહમો ભાગ્યદેવી ? અરે દેવી; હું રંક, ગરીબ આદમી અને ત્હમારાં પગલાં મ્હારે ત્યાં ક્યાંથી, પધારો, પધારો, હું ત્હમારું મારાથી બનતું આતિથ્ય કરીશ. એમ કહેતાં હું તે જગમોહિની (સુંદરી)નો હાથ પકડવા ગયો. એટલામાં જ તે આકાશ માર્ગે ઉડી ગઈ. હું અભાગીયો લમણો હાથ દઈ તેની સ્થાનું જોઈ રહ્યો. જતાં જતાં તે સ્ત્રિ જોડી;—

“ હું આવીશ; પણ તું અધર્મી છે. ત્હારે ત્યાં હું થોડાજ વખત રહીશ. ”

એ પછી તરતજ મૃત્યુ કંપવા લાગી અને જૂગલમાં એક મોટા ચીરો પડ્યો જેમાંથી એક બીજી સુંદરી પ્રગટ થઈ તે મહા માયા અંબિકા છે, એની દિવ્યમાન મૂર્તિ, વસ્ત્રાલંકાર મુંગાર, અને રૂપ જોન. હું પતંગની માફક મોહિત થઈ ગયો. તેને સ્પર્શ કરવાનો અધિકાર નથી એ હું જાણું છું. જાણું કે સ્વપ્ન છે ? એમ ભાસ થયો. ના એ તો સ્વપ્ન છે. એજ સ્વપ્નમાં દેવીએ કહ્યું:—

“ બેટા ધર્મદાસ ! ચાંતા ન કરે હું ત્હારાપર પ્રસન્ન છું. ”

મેં દ્રવ્યની લાલસાથી કહ્યું; માણ ? મ્હારા ઉપર આટલી બધી કૃપા હું ક્ષુદ્ર આત્મા આપના ચરણોમાં અર્પણ કરેલો છે. આપનો ધર્મદાસ ગરીબનો ગરીબ ? જુઓ, મારા મામના કેટલાક ગાડી થોડામાં ફરે છે, કેટલાક વેપાર કરે છે, કેટલાક મીઠા માલીક છે. અને આ સેવકને પહેરવાને જુતાં પણ મળતાં નથી એ કેટલો અન્યાય ? એ તો હીક છે કે ગારી કળાવતીને હું પગચાળીશ.

એમ કહી હું ચૂપ રહ્યો, કન્યાના પૈસા લેવા છે. એ વાત મેં દાખી રાખી. દેવી આગળ જાહેર કર્યું નહિ. પણ દેવી બધું સમજી ગઇ, અને મને “ પેંગડે પગ ને બ્રહ્મ ઉપદેશ ” કહેવા લાગી. ધર્મદાસ ? હું ત્હારી તરંગમાળા સમજી ગઇ છું. તું દીકરીના પૈસા લઇ દ્રવ્યવાન થવા ધારે છે, પણ એ લાલસા ત્હારી ખોટી છે, ખેટા ? તું સત્ય અને ન્યાયથી વર્તીને ત્હાણે દીલ ચોખ્ખું રાખજે. સંતોષથી ત્હાણે નિર્વાહ કરજે; અધર્મને ત્યાગ કરજે દીકરીને પૈસે કાંઈ સુખી થયા નથી. દીકરીના પૈસા તે દીકરી બરાબર છે. નો એક ઠેકાણે કશું છે ને—

(શાદુલ વિક્રીત.)

કન્યા વિક્રય જે કરે ધન લઇ ધીકાર ત્હોને ધરો,
કીર્તિના કદી લોભથી કૂળ જીએ તે પાપી પૂરો ખરો;
કિર્તિ દ્રવ્ય તણો કરો જગતમાં જે સ્વાર્થ સોધે નહિ,
દીકરીના મુખનો વિચાર કરશે તે પુન્યશાળી સહી. ૧

દેવીનાં ઉપદેશમય કથનો ધર્મદાસના કર્ણપટમાં પહોંચ્યાં ખરાં પણ ધર્મદાસે એ બધું આંખના પલકારામાં ગણી કાઢ્યું નહિ. જેમ તેમ દ્રવ્યની લાલસા વધવા લાગી. તેનું સ્વપ્ન, નિંદ્રા, અને દેવી એ સર્વ અદ્રશ્ય થઇ ગયાં. પૈસા આપનાર અને કન્યા લેનાર ગૃહસ્થો તેની આગળ ફરવા લાગ્યા. પુંજનું પાત્ર હાથમાં લઇ અટપટ પોથી બગલમાં મારી ધર તરફ પ્રયાણ કર્યું.

થેર આવી, ધર્મદાસે જિને પૂછ્યું—કે છોકરીના વિવાહની તૈયારી કરવી જોઇએ; એમાં ત્હારે કંઈ કહેવાનું ?

કહેવાનું ? કહેવાનું શું ત્હમારા જેવા, ગરીબ અને નિર્ધન

બ્રાહ્મણને પરણી, મેં કંઈપણ સુખ ભોગવ્યું નહિ. એ દાગીના પણ નહિ. પહેરવાને એક બેસાડી પણ નહિ. તો પછી શું ?

“ સુંદરીએ દીલગીર થતાં જવાબ વાળ્યો. ”

તું શા માટે દીલગીર થાય છે જો, એમજ હોય તો હું આ દીકરીને આપણી માતાના આગેવાન ગૃહસ્થ શેઠ્ઠે, “ ડાસાભાઈ ” કે જેઓ લક્ષ્મણપતી છે. એમને ચાર સ્ત્રિઓ થઈ ગઈ, પણ એકે હયાત નથી; અને આપણી દીકરીનો વિવાહ (લગ્ન) થાય, તો આપણને પણ આ ગરીબ નિર્ધનવસ્થામાંથી મુક્ત થઈ કંઈક સુખનો અનુભવ મળે ખરો. ત્હારી મન કામના પૂરી થાય, એક બે દાગીના પણ થાય. ન્યાતમાં માફ માન જળવાય એ સિવાય ત્હારી નજરમાં એકે ઘર આવતું નથી. “આટલું બોલી ધર્મદાસ ચૂપ રહ્યો.”

સ્ત્રિએ કહ્યું; પણ એને માટે ત્હમે કંઈ કરાવ કર્યો ? જો જો. “ ડાસાભાઈ ” પચાસ એકાદાસ ઉતાર છે, ન્યાતનો આગેવાન છે, લુચ્ચો છે. બહાર કંઈ ને અંદર કંઈ એના બોલવા ઉપર ભરોંસો રાખવાનું નથી મોઢાના આંકડાનો કરાવ કરજો ટીકીટ મારીને ખાતુ પાડજો.

કરાવ ? કરાવ માત્ર એટલોજ કે દસ હજાર એકસોને એક રૂપિયા પહેલા લેવા “ બસ ચૂપ ! ” આ વાત ડાસને કહેવાની નથી. “ એમ કહી ધર્મદાસ મીઠા વિચારોમાં આનંદો લીત થવા લાગ્યો. ”

બત્તી બંધ કરી અંધકારમાં રૂબેલો ધર્મદાસ સુત્ર ગયો, આંખો મીચાઈ, ન મીચાઈ એટલામાં બીજું સ્વપ્ન અને દેવી ત્હેની નજર આમળ ઉપરિચિત થયા. આકાશ વાણીથી દેવી કહેવા લાગી.

છપો.

લે દીકરીનો દામ ડહામ રહેવાનો ત્હેને
 દુઃખ ટાળીને મુખ કહોણ, મળ્યું છે કેને
 રક્ષા લક્ષ્મિ છે, એજ તેજ ઘરમાં ન વ્યાપે
 કરે કૂળનો નાશ હળાહળ કૂમતિ આપે
 ચામનો દામ ઉપજાવોને, તત્તે તો ખુશી થાય છે
 વિક્રય ધન આવ્યા થકી, હોય તેહ પણ જાય છે,

માણ ? માણ, ક્ષમા કરો. અિતી હકુ અને મારી નિર્ધનતા
 ઉપર આપ દયા લાવો, મારાં લક્ષ્મિના ભંડારરૂપ દેવી; આપ મારા
 નવા લક્ષ્મિના સ્થાનમાં પધારો, અને હું જે કંઈ દ્રવ્યનો સંચય
 કરું ત્હેનું રક્ષણ કરો.

આટલી પ્રસ્તાવ પછી તો દેવી મંદ મંદ હસતી આઠાશ
 માર્ગે ઉડી ગઈ, અને જોત જોતામાં અદ્રશ્ય થઈ ગઈ, મિયારો
 રાંક ધર્મદાસ વિચારમંત્રિ વિચારમાં બીજી તરંગમાળા ગુંથવા લાગ્યો.
 પૈસા લાઇશ અને તેનો ઉપયોગ કેવી રીતે કરવો. તે પણ નવનવી
 હકીકત ગોઠવવા બેઠો. ઉધ આવી એટલામાં ઉઘી ગયો.

સ્થવાર થયું, ન્હાઇ ધોઇ સંખ્યા પાઠ પૂંજથી પરવારી ધર્મ-
 દાસ એક બે સ્નેહીઓને બોલાવી લમતી પ્રતિક્રમણા ઘડવા લાગ્યો.
 અર્થાત્ લમ લાધું-ગોળ ધાણા વહેંચાયા, બૈરાગ્યોએ

(ગીત મંગળ.)

પહેલો વધાવો મહારે આવીયો,
 ભમરાર પહેલો વધાવો મારે આવીયો-
 મેં તો મોકલ્યો મારે “ રાસાભાષ ”ને;

ઘેરે વાડીના લમરા પહેલો વધાયો
મારે આવીયો.

વિગેરે વિગેરે વિગેરે.

ગીત મંગળ ગાયાં. કુમકુમ પત્રિકાઓ લખાઇ. ધર્મદાસે
પોતે જાતે નિચે મૂજબ “ ડોસાભાઇને ” પત્રિકા લખી,—

શ્રી, શ્રી, શ્રી, પંચ ન્યાતના આગેવાન એકસોને આઠ લાખ.
વાર ધર્મ ધૂરંધર ન્યાયમૂર્તિ પંડીતજી-શેઠજી ડોસાભાઇ પંથીરામ.

હી. આપનો આજ્ઞાકારી, શેવક ધર્મદાસના નમસ્કાર વાંચશો.
જાત અમારી દીકરીનું લગ્ન.....નેવાર બેસ્તરવારને રોજ
નિરધાર્યું છે. માટે આપ જાન લઇ વહેલા પધારશો. એજ

તા. ૬. પેલો વાત મૂલશો નહિ.

હી. આપનો સેવક,

ધર્મદાસ.

જ્યાં ત્યાં ગામમાં ધર્મદાસનીજ વાતો થવા લાગી, ધર્મદાસ
કન્યા વિક્રય કરે છે એમ વગોણાં થવા લાગ્યાં, કેટલાક જીવાનીયાઓ
ધર્મદાસને ધિક્કારવા લાગ્યા, તો કેટલાક “ ડોસાભાઇ ” ન વરસ
કેટલાં ? એમ કહેવા લાગ્યા; કેટલાકે ન્યાતમાં કન્યા વિક્રય થાય
અને “ ડોસાભાઇ ” જેવો વૃદ્ધ અગીયાર વરસની બાળક કન્યાને
પરણે એ કેટલું ખરાબ, ખોટું અને આખી જાતીને હિણુપત લગાડવા
જેવું ? એમ ધુસપુસ વાતો કરવા માંડી પણ, કોઇનાથી ધર્મદાસ
અથવા તો ડોસાભાઇના મોઢે આ વાત કહેવાઈ નહિ સૌ મનમાંને
મનમાં સમસમી રહ્યા.

ડોસાભાઇને ત્યાં આજે પાંચમી વરઘે પાપડ, વડીયો, મુકવા
કેટલાંક બેરાંઓનો જમાવ થયો છે. ડોસાભાઇનું પીંજર ખુલ્લું કરી

પીઠી ચોળવાની વિધિ થઈ રહી છે. કેટલીક સ્ત્રીઓ—“પીઠી ચોળોરે પિત્તરાણી” એમ ગાવા લાગી એમાંની એક સ્ત્રીએ ગુસ્સામાં આવી તાણો માર્યો. મોઢ મુખીઓ એમ શું ગાઓ છો ? જુઓ હું ગાઇ બતાવું. “બુઢાવરને વાગશે,” એમ ગાઓ. ડોસાભાઇ ક્યાં ન્હાનો છે. સૌ ચૂપ થઇ ગયાં. આટલું બોલી તે સ્ત્રી સ્ત્રિમંડળમાં ક્યાં ધુસી ગઇ તે જણાયું નહિં. ડોસાભાઇ વૃદ્ધાવસ્થાની તીણી આંખે તે સ્ત્રીને જોવા લાગ્યા પણ કોઇ જણાયું જ નથી.

જુવાનીઆઓએ ડોસાભાઇની જાનમાં ન જવું એમ ધાંધલ મચાવી. કેટલાક વૃદ્ધ પુરૂષોએ તેમને સમજવી પડાવી આગળ ડ્યાં. જેમ તેમ જાન તૈયાર કરી ડોસાભાઇ ! ધર્મદાસને ગામ આવી લાગ્યો.

x

x

x

x

ધર્મદાસના ગામમાં જાન આવી, જાન આવી. એમ વધાઇઓ થવા લાગી. ગામનાં સ્ત્રીપુરૂષો અને બાળકોનું ટોળું વરને જોવા ઉમંગમાં આવ્યાં, કેટલાક ઝાડપર ચઢી જોવા લાગ્યા, ને કેટલાકે ડોસાભાઇનું ગાંઠું રોકી વંચામણાં માર્યાં.

વરને જોઇ સૌ ઢાઇ વિચારમાં પડ્યા. ગામમાં સૌ ન્હાનાં મોટાંને મોઢે ધર્મદાસની નિઘા થવા લાગી. ઢાઇ કહેવા લાગ્યા. અરે ? એંશી વરસના બુઢાને દસ વરસની બાળકી ? બસ, હડ-હડતો કળજીગ આવ્યો. નહિ તો બીજું શું ? આ ધર્મદાસનું અનિષ્ઠ થવાનું કન્યા વિક્રય અર્થાત પૈસાના લોભે મડા સાથે મીંઢળ બાંધ્યું” કેટલાક એમ પણ કહેવા લાગ્યા. જુઓ ભાઈ ? કુળવાનને ત્યાં પણ એમજ હોય છે. વર દસ વરસનો, તો કન્યા વીસ વરસની માટે એમાં ધર્મદાસનો શો વાંક ?

આજે ડોસાભાઈએ પોતાનો ચહેરો બદલ્યો હતો. પોતાની જૂની દોસ્ત માળણને બોલાવી. પૂંપનો ઘટાદાર ખૂપ અનાવડાવ્યો હતો. એમની તીણી આંખો કોઈ જોઈ શકે નહિ. એ માટે આજુ-આજુ યુવાન સ્ત્રીઓ પાસે મેંજનો આડંબર લગાડ્યો હતો. શરીરનાં હાડપીંજર કોઈ જોઈ શકે નહિ. એ માટે મધુરાના ચોખાની જાડી શીવેલી ખંડી અંદરના ભાગમાં પહેરી હતી. ચીમળાઈ મયલા માલ કોઈ જોઈ શકે નહિ. એ માટે પાંચ દસ પાનનાં બી મોઢામાં ભરી દીધાં હતા. દરેક રીતે શરીર હજુ પુષ્ટ જણાય એમ હતીકલ ગોડવી હતી.

જન જમી પરવારી પરજીને મંડપમાં લાવવાની અર્થાત વર ઉવલાવવાની તૈયારી થઈ, એટલામાં ધર્મદાસે આવી, ડોસાભાઈના કાનમાં કંઈક કહ્યું:—

એ પછી ડોસાભાઈ, ધર્મદાસ, અને બીજા બે ત્રણ રતેહીઓ એક નવરી જગા ઉપર ગયા. અને પા કલાકની મસલત પછી ત્રાજવાં આવ્યાં ને ઘરની અંદરના એકાંત ભાગમાં ધર્મદાસની કોથળીયો ભરાવા લાગી.

“ અર્થાત, ધર્મદાસે દસ હજાર એકસોને એક રૂપિય! મળવાની કડાકૂટને બદલે તોલીને લીધા. ”

વર ઉવલાવો થયો. વરને શણગાર થયા. સ્ત્રીઓએ વરને મેંજ આજી ગાલે ટપકાં કર્યાં. અને કાનમાં કંઈક સ્થિપ.મણુ દીધી. કાનને ફાંદી નાખે, એવા ઢોલ, તાંસાં, અને નગારાંના ગડગડટ થયા. ખાલી બંદુકો ફૂટવા લાગી, દારૂખાનુ ઉડવા લાગ્યું અને ડોસાભાઈ ધીમે પગલે ચાલવા લાગ્યા. “ ત્યાં છીંક થઈ. ”

ધર્મદાસના ધરમાં વરને પોંખાવવાની તૈયારી થવા લાગી. ગોર મહારાજે ત્રાક લાવો, ઈંડી પીંડી બનાવો. જરના ડોકા મંગાવો. ધૂશળ, મૂશળ અને એક રવૈયો જોઇએ. વિગેરે ઉચ્ચાર ઉપર ઉચ્ચાર કરવા માંડ્યા. અને એક બાજુએ સ્ત્રિઓ ગીત મંગળ ગાવા લાગી—

ગીત.

લાડકડી ચહીડીરે કમાડ

બાળા વરને નિરખવા—

—મહારાજ—

તહેમાંની એક સ્ત્રિએ ગુરસામાં આવી કહ્યું જે મોઢ મૂર્ખાઓ, એમ શું ગાઓ છો ? જુઓ હું ગાઇ બતાવું. “બૂઢા વરને નિરખવા મારારાજ” એમ ગાઓ, ડોસાભાઇ ક્યાં ન્હાનો છે, અકલ-હીણુ ધર્મદાસ પૈસાના લોભે ધરડા ડોસાની સાથે આ કુમળા બાળકને પરણાવે છે. માટે “બુઢો વર” એમ ગાઓ, એટલું કહી તે સ્ત્રિ સ્ત્રિમંડળમાં અદ્રશ્ય થઇ ગઇ.”

વાજતે ગાજતે ધર્મદાસની સ્ત્રિ વરને પોંખવા ચાલી કેટલાક જુવાનીઓએ બને તેટલા જોરથી વરને ઝીંણી ઝીંણી કાંકરીયો જાંટવા માંડી. તહેમાંના એક જે અદાવતખોરોએ તો નવટાંક પાશેરના પથ્થર પથ્થુ ફેંકવા માંડ્યા. ધર્મદાસે આવી હમકાવી છૂટા પાડ્યા.

ધૂશળ મૂશળને રવૈયો, સળાયો સંપૂટ ત્રાક;

ઈંડી પીંડી ઉતારીને ટીલૂ તાંણી આંમળીયુ નાક.

—વરજી આવ્યા માંડવે—

પોંખવાની વિધી થયા પછી ડોસાભાઇ મંડપમાં આવી બી. રાજમાન થયા.

ગોર મહારાજે “કુર્યાં સદા મંગલમ્” (વજ્રે મંગળ ગીત ગાયાં એ પછી જૂઠાં સાચાં એવાં પણ ગપ્પાં માર્યાં ને “વર કન્યા સાવધાન, નાણાંની કાચળી સાવધાન, વર પૂરણ વરસ અદ્વારનો?” આ સાંભળી વર ખુશી થયો. અને કન્યાના આનદની સીમા રહી નહીં.

વળી ધર્મદાસે પણ સૌ મંડળ સાંભળે એમ પ્રતિજ્ઞા કરી ને; “હું મારી દીકરી શ્રીકૃષ્ણાર્પણ આપૂ છું. તે હે જમાધરાજ સ્વીકારજો; એ પછી ગોરે ડોસાભાઈ પાસે પણ કહેવડાવ્યું “પ્રતિ-મૃદુલામ્બી” હસ્ત મેળાપ થયા. ક્યાં ખૂંધીયો ડોસાભાઈ અને ક્યાં બાળક કન્યા સૌ કાંઈ જોનાર આશ્ચર્ય થઈ ગયા.

એક બાળુએ ડોસાભાઈથી દૂર પચીસ હાથને છેટે એક જૂરી હાથમાં સારંમી લઈ, ડોસાભાઈના વખાણનું નિચેનું પદ ગાતો હતો.

ડોસા કાકા ગામના બાપારે
આ તૂરીના.....બાપાજી ઈ,
ડોસાકાકા જૂલતા નાજ
તમે છો તૂરીનાં બાપને માજ
તમે હતા ગોરખપૂરના કારભારી
ત્યારે આપીતી એક બંડી સારી
બાપા ? કાંઈ આપજો ? આપજો.
હત્તાહી.

x x x x
ઉપરનું દ્રવ્ય જોતાં અને સ્પર્શ્યાં સ્પર્શ્યને! વિચાર આવતાં
એક પંડીતજીએ ચપટીના ઇસારાથી એ તૂરીને બહાર કહાડ્યો
ડોસાભાઈએ જીજ્ઞાસાથી એને ચાર આના આપવાનું કહ્યું વરકન્યા

પરણી રહ્યા. ગોરે ધીના ભરેલા વાડકામાં વરકન્યાને એક ખીજનો
ચહેરો (મોઢું) બેંવાને કહ્યું. ખાળક કન્યાને ડાસાભાષનો ચહેરો
બેંતાજ મૂર્છા આવી. પા કલાક મંડપમાં શુભશાન્ત થઈ રહ્યું. એ
પછી સ્ત્રિઓએ આવી જાનીવાસે જતાં નિયેનું પદ માવા માંક્યું.

ગીત.

અમે ઇડરીયો ગઠ છત્યારે આનંદ ભલા

અમે ડાસાભાઈ પરણાવીને આભ્યારે

આનંદ ભલા

એક છોકરીએ તો એવું માયું ને—

અમે ડાસા કાકા પરણાવીને આભ્યારે

આનંદ ભલા

અમે નવી કાકીને લેર લાભ્યારે

આનંદ ભલા

x

x

x

x

સ્વાર્થી, અને અક્કલહીણ ધર્મદાએ દીકરી પરણાવ્યા પછી
આઠ દસ માસ તો લીધેલું દિવસ દ્રવ્ય સાચવી રાખ્યું ખરૂં પણ
પ્રથમ નિયમાનુસાર અને દેવી વચનથી એના ગૃહ નબળા બેઠા.

એજ વર્ષમાં ડાસાભાઈને નવનવી વ્યાધિઓએ ઘેરી લીધો.
અણે ડાકટરોમાં પૈસો ધણો ખર્ચ્યો તોપણ કંઈ ઉપાય લાગ્યો નહિ.
છેવટે આ સંસાર માત્રા પૂરી કરી પરલોક સાધનાએ આપ્યો ગયો.
આ કારણથી આપડા ધર્મદાસનાં દુઃખનો પાર રહ્યો નહિ.

ધર્મદાસની સ્ત્રિ માંદી પડી જેને દેશી ઔષધોનો કંઈ પણ
ઉપાય લાગ્યો નહિ. છેવટે લંડનના જાણીતા દાકતર ડૉક્ટર સાહેબને
જોવાળો, એ ગદાજો ! ગાંધેજી પ્રિન્સિપલની, સ્ત્રિને પુત્ર જન્મ.

નર્મ દાખલ કરી એમાં ધર્મદાસને ત્રણ હજાર રૂપિયા ડાક્ટર સાહેબને ભરવો પડ્યો. એવીજ રીતે, સંચિત કરેલું દ્રવ્ય તડામાર ઉપડવા લાગ્યું.

દીકરી આજ વિધવા હોવાથી ડાસાભાઈનું મૂકેલું દ્રવ્ય જ્યાંનું ત્યાં રહ્યું, અને તેની તરફના કેટલાક સગાઓ જેમ તેમ ચપ્પા ચપ કરી ગયા. ધર્મદાસની દીકરીના હાથમાં જીજ્ઞ રકમ રહી જે એના નામે અનામત જમા મુકી હતી.

જિ સાજી થઈ, એટલામાં તો ધર્મદાસના ધરના એક ભાગનો આકસ્માત આગથી નાશ થયો. અને એ મકાન નવું કરાવવામાં ધર્મદાસનો પૈસો જેમ તેમ ખર્ચાઈ ગયો.

એજ સાલમાં ઢોરોને મહામારી ઉત્પન્ન થઈ. એમાં બાપડા રાંક ધર્મદાસનાં પાંચ પચીસ ઢોર ઉપડી ગયાં બગદ મરી ગયા, એટલે ખેતીવાડીનું કામ બંધ પડ્યું. આવતુ વર્ષ સાત આવશે એ આશાએ માણસોના બેઠાં બેઠાં પગાર ભરવા પડ્યા.

પે ત્રણ વરસનું સરકારી મહેસુલ બાકી હતું. જે તવાટી સાહેબ ઉધરાણી ઉપર ઉધરાણી કરતા હતા. એવટે ધર્મદાસ મહેસુલ ભરવા અશક્ત હતો. ડીરપેચ સરકારમાં ગયો, જ્યાંથી ધર્મદાસની મીલકત જમ કરી નાણાં તસુલ કરવા સરકારનો ફકમ થયો.

ગામમાં, ધર્મદાસને ત્યાંજ જમિ આવી. ટાંચ આવી, એમ વાતો થવા લાગી. જોનાર માણસો દીલગીર ગયા; કેટલાક કન્યા વિક્રયનાં ફળ એમ કહેવા લાગ્યા. તો કેટલાક દશ હજાર રૂપિયા લીધા હતા અને તે બધું ક્યાં ગયું ? એમ વિચાર કરવા લાગ્યા.

જપ્તીદાર સાહેબ, અને તેમના કેટલાક સિપાઇઓએ આવી ધર્મદાસને ધરમાંથી બહાર ખેંચી કહાડ્યો, સ્ત્રી રોવા લાગી અને બચ્ચાં કળકળવા લાગ્યાં. પણ યમદૂન જેવા સિપાઇઓને કંઈ પણ દયા આવી નહિ. આડોશીપાડોશીઓએ ધર્મદાસને દીલાસો આપ્યો. તેનાં સ્ત્રી છોકરાંનું થોડાક દીવસ સગાઓએ પૂરું કર્યું.

ટાંચ મારી પણ ધર્મદાસના ધરમાંથી, પાંચ દસ રૂટેલી થાળી વાડકા, બે દેગડી, એક ઉનમણો, બે ખાટલા, પાંચ દસ ગોદડી, અને ફાટાં તૂટાં લૂગડાં સિવાય કંઈ પણ નગદ, રોકડ રકમ નિકળી નહિ. ખર્ચ ઉપર ખર્ચ, અને નુકસાનીઓજ હોવાથી ધર્મદાસ સ્ત્રીને માટે કંઈ પણ દાગીનો કરાવી શક્યો નહોતો. એટલે બધું જોમ તેમ કાચમ રહ્યું. જપ્તીદાર સાહેબ વિલે મોંઠે પાછા ગયા. મામલતદાર સાહેબે લખી દીધું—“ આ અસામી નાદાર છે. બાળ બચ્ચાંવાળો છે. માટે ધર તેને સોંપી દેવું. ”

મામના કેટલાક ઉદાર શેરીયાઓને ધર્મદાસ ઉપર દયા આવી અને તેને પાંચ પચીસ રૂપિયા મદદ કરી એનો કારભાર પાછો નવો કરાવી આપ્યો.

આજે બપુા દીવસે પાછો ધર્મદાસ દેવી મંદિરમાં પાઠ કરવા આવ્યો છે. પાઠમાં લેવું ચીત એકાગ્ર થયલું છે. એજ દષ્ટિ આગળ દેવીએ એના પુસ્તકમાં નિચે મુજબ લખી દીધું—

ધર્મદાસ ! ત્હને જે જે દુઃખ ભોગવવું પડ્યું. એ ત્હારાં કરાંબ્ય કર્મનો બદલો મળ્યો છે. ત્હારી દીકરીનું તેં ક્રિય ધન્યકર્યું નથી એ માટે ત્હારે સદાય ગરીબાઈમાં રહેવું પડશે. તું ભક્તિભાવ રાખજે. એટલે હું ત્હને મદદ કરીશ. વિગેરે. વિગેરે.

વાંચતાજ ધર્મદાસ ખૂશી થયો. અને નિચે મુજબ દેવીની સ્તુતિ કરવા લાગ્યો.

હે મહામાયા, હે અંગિકા, હે કાલીકા, હે ચંડીકા, હે માછ ! ત્હમેજ મારા નિરાધારનાં આધારરૂપ છો. ત્હમેજે મને જે વાત કહી હતી. પણ મેં દુષ્ટે કંઈ પણ ગણુકાયું નહિ. એનો બદલો મને મળ્યો, એ વાત ખરીજ છે. હું આપના ચરણોનો દાસ છું—આપનોજ છું. મારું રક્ષણ કરો, મારા ઉપર દયા લાવી ! મને પુનઃ જીવનમાં દાખલ કરો, મને ખાવા માટે પેટ પુરતું અન્ન મળતું નથી સ્ત્રિ છોકરાંની પણ એજ દશા છે. ને મ્હારા ઉપરની આપ ક્ષમા, મમતા, દયા, અને આર્જવતા, ભૂલી જશો ? તો હું આ આત્મા આપના ચર્ણોમાં અર્પણ કરું છું. એ પછી દેવીએ કહ્યું.

ખેટા ધર્મદાસ ચીંતા ન કર, તું મ્હારોજ છે. મારા ઉપર ભક્તિભાવ રાખજે. સત્ય અને ન્યાયની દ્રષ્ટિથી ને જો અધર્મ અને અહિતનો ત્યાગ કરજે. તું એક સાચો ઇશ્વર ભક્ત છે. હવે પછી આ માયીક સ્થાન (સંસાર)માં તને પુત્ર પુત્રીનું કંઈપણ પ્રયોજન નથી. એમ છે તોપણ વંશવૃદ્ધિ સારૂ હવે પછી ત્હને એક પુત્ર થઈ “ હું ત્હને તારી સ્ત્રિ અને વિધવા દીકરીને ” મારા સ્થાનમાં લઈ

એટલા શબ્દ પછી તે દેવી ક્યાં ગઈ ? એમ સ્વપ્નવત્ ભા થતાં ધર્મદાસ બેશુદ્ધ અવસ્થામાંથી પાછો ટટાર થયો. આજીવ્યા પડેલું કેટલુંક દ્રવ્ય મને દેવીએ આપ્યું છે, એમ ખુશ થતાં પે થીમાં માયું. કેટલુંક બગવત્માં માયું અને પુનઃ મારૂંક ઘેર આવે સ્ત્રિને વસ્ત્રાલંકારથી પરિપૂર્ણ કરી. દેવી દ્રવ્યના પ્રભાવથી તે સંસારચક્ર પાછું જેમ હતું તેમ ચાલવા લાગ્યું. ઇતિમ.

સમાપ્ત.

